

ПЕРСПЕКТИВИ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена проблемам становлення та розвитку інноваційно-інвестиційної моделі розвитку підприємництва в Україні.

The study elucidates establishment and development problems of innovative and investment model of entrepreneurship development in Ukraine.

Ключові слова: підприємництво, інноваційно-інвестиційне підприємництво, інноваційно-інвестиційна модель розвитку підприємництва.

Keywords: entrepreneurship, innovative and investment entrepreneurship, innovative and investment model of entrepreneurship.

Розуміння сутності та змісту підприємництва в сучасному інформаційно-економічному середовищі вимагає врахування двох передумов: по-перше, інформація завжди відігравала в житті людини і суспільства велику роль, тобто це атрибут будь-якої економічної системи; по-друге, лише на певному етапі історичного розвитку інформація виокремлюється в самостійний об'єкт, з приводу якого в силу об'єктивної необхідності у суспільстві виникають економічні відносини, змінюється структурне співвідношення між енергією, матерією та інформацією як фактору зростання.

Проблемі інформації, інформатизації та інформаційній революції як економічним категоріям приділено значну увагу в економічній літературі як у зарубіжній так і вітчизняній. До видатних вчених в даній галузі науки відносяться роботи Дж. Бодріяра, З. Бжезинського, Р. Вайбера, М. Кастельса, Ф. Махлупа, Е. Тоффлера та інших.

Метою статті є розкриття проблем, умов, перспектив та суперечностей інноваційно-інвестиційної моделі розвитку підприємництва в Україні.

Наука – основний національний пріоритет розвинених країн світу. Все це однаковою мірою відноситься і до фундаментальної науки, і до прикладної галузевої науки. Незважаючи на негативні наслідки соціально-економічних трансформацій інтелектуальний потенціал України і зараз лишається досить потужним.

Перехід до інформаційного суспільства, що базується на інформаційно-інтелектуальних технологіях, коли інформація і знання стають основним ресурсом, потребують від науки й освіти постійного розвитку, швидкого реагування на виклики часу, динамічних зв'язків між наукою, освітою та економікою, необхідність розробки цілісної концепції модернізації науки, освіти і становлення економіки на нових технологічних укладах. Взаємопов'язані перетворення мають забезпечити комплексну перебудову науки на основі конкретних заходів щодо її організації, функціонування, підвищення ефективності. Для цього необхідно, насамперед, розробити нову національну наукову політику, визначити пріоритетні напрямки, етапи й основні принципи розвитку.

Кадровий потенціал науки завжди був сильною стороною держави і протягом багатьох років визначав місце України серед провідних європейських країн: за чисельністю науковців – близько 0,54 % від чисельності економічно активного населення (в тому числі, за чисельністю дослідників – 0,41 %). Забезпеченість науковими кадрами в Україні й зараз відповідає рівню таких європейських країн, як Іспанія, Польща, Чехія, Угорщина, однак їх більш, ніж вдвічі менше за середнє значення цього показника в західноєвропейських країнах. Потребує суттєвого оновлення матеріально-технічна база наукових установ.

Більшість економістів Західної Європи вважає, що економічне зростання можливе завдяки впровадженню в економіку нових ідей і розвитку нових технологій. Принципово новим є те, що в економіку стали включати не тільки технології, а і весь механізм виробництва знань, тобто економіка знань – це не тільки економіка виробництва. Це і університети, і фундаментальна, і прикладна наука, і система комунікацій, і патентна система, це також дослідження і розробки, – це величезний взаємопов'язаний, комплементарний комплекс.

Сьогодні економіка знань визначає розвиток суспільства і кидає виклик традиційній концепції ринку, оскільки поширити ринкові закони на знання неможливо. Знання володіють здатністю розповсюджуватися безмежно, оскільки обмін ідеями призводить до примноження знань кожного індивідуума. Зрештою система освіти також формує економіку знань. Фахівці тільки зараз починають розуміти, яке місце займає економіка знань у сучасному суспільстві.

Останнім часом на суспільний розвиток впливають два чинники: розвиток ринкових відносин і знання, які формують суспільство знань, тобто таке суспільство, в якому кожна людина їх виробляє або споживає. Поєднання понять ринкової економіки та економіки знань призводить до осмислення необхідності формування нових понять інформаційного суспільства.

Важливою проблемою науково-технічного розвитку суспільства є процес отримання, нагромадження і ефективного використання знань та інформації. Перехід від технологій обробки інформації до технологій перетворення цієї інформації в систему знань можливий тільки на основі глибокого пізнання сутності інформаційного феномена та інформаційно-інтелектуальних технологій. Саме цим і визначається напрям розвитку інтеграції інформаційного забезпечення як засобу переходу від матеріальних носіїв (баз даних, баз знань, автоматизованих технологій) до технологій інтелектуального виробництва. Інформаційні технології та телекомунікаційні мережі, з одного боку, слугують показником науково-технічного прогресу розвитку суспільства, з іншого, можуть сприяти трансформаціям у суспільстві і тим самим прискорювати його розвиток. Знання мають незаперечні переваги порівняно з матеріальними ресурсами – фундаментом попередніх формацій суспільства. Матеріальні ресурси на відміну від інформаційних ресурсів жорстко підкоряються законам збереження.

Головними перешкодами, які заважають вітчизняній науці стати одним з основних джерел економічного розвитку країни є такі фактори: домінування в нашій економіці

галузей з низьким рівнем доданої вартості; реалізація в Україні моделі економічної реформи, яка в основному звелась до перерозподілу нагромадженого національного багатства, перетворення народної власності у власність незначної кількості людей; формування інсайдерської економіки; недостатня виконавча дисципліна.

Розвиток та удосконалення системи освіти і науки відповідно до сучасних загальноцивілізаційних вимог має забезпечувати інтеграцію України у світовий науковий та освітній простір. Розвиток освіти у передових країнах супроводжується глибокими перетвореннями як в організації, так і в суті навчального процесу. І хоча Україна залишається на індустріальній стадії, її освітня політика, вся робота щодо удосконалення організації і змісту навчання має будуватись з урахуванням тенденцій, які виразно проявились у процесі становлення і функціонування постіндустріального суспільства. Головною тенденцією є оволодіння інформаційно-інтелектуальними технологіями і запровадження їх у навчальний процес, саме на цьому акцентує увагу академік А.Чухно [6]. Освіта у XXI столітті – це не просто гуманітарна справа, це і великий бізнес, і велика політика.

Враховуючи беззаперечну роль науки у розвитку суспільства у створенні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, держава має здійснити низку заходів з метою збереження і посилення науково-технологічного потенціалу. Фінансування науки у розмірі менше 1 % ВВП не призводить до її розвитку.

Сфера наукової і науково-технічної діяльності потребує реформування, її необхідно привести у відповідність до сучасних ринкових умов суспільного розвитку. Рушійні сили нової економіки в сучасному уявленні це навички та нові ідеї. В українському варіанті – це країна металургів, шахтарів та будівельників. Адже головні економічні надії тут на металургію та інфраструктурні проекти Євро 2012.

Абревіатура GRIN, якою позначають нові перспективні економічні пріоритети – гено, робо, інфо, нано (технології) – в лексиконі українських політиків ще навіть не з'являлася. Освіта та наука – це речі, на яких економити не можна, бо вони закладають підвалини майбутнього зростання. Це – за словами Президента США Обама – скорочення дефіциту шляхом скорочення наших інвестицій у сферу інновацій та освіти, це те ж саме, що зменшення ваги перевантаженого літака шляхом викидання його двигуна. Це може спочатку дати відчуття легкості польоту, але падіння не уникнути [5].

Вкрай необхідним є швидке впровадження технологічних інновацій. В першу чергу в енергетиці. Прориви у дослідженні чистої енергетики переростуть у робочі місця в галузі чистої енергетики, якщо підприємства знатимуть, що існує ринок збуту для їхньої продукції.

Далі – надшвидкісні залізниці, бездротовий зв'язок, Інтернет для переважної кількості населення. Всі ці інвестиції – в інновації, в освіту та в інфраструктуру – зроблять країну кращим місцем для бізнесу та створення робочих місць, врешті-решт для життя. Плюс – максимальна економічна свобода та зведення до мінімуму державного регулювання бізнесу.

Без прийняття негайних рішень теперішньою владою щодо формування економіки знань на основі глибокого реформування освіти країна залишиться глибокою провінцією. Важливо створити економічні стимули та інституційний режим, що заохочують до ефективного використання національних і глобальних знань в усіх секторах економіки. Необхідні ефективна інноваційна система, що об'єднує в єдиний комплекс економіку, наукові, академічні та дослідницькі центри та інфраструктура, яка поєднує елементи інноваційної системи між собою та із зовнішнім середовищем. Непересічна роль держави як ініціатора та координатора процесів розбудови економіки на основі нових знань.

Визначивши основні тенденції розвитку інформаційно-економічного середовища, можна дати характеристику розвитку сучасного підприємництва в ньому. Відомо, що головним атрибутом ринкової економіки виступає підприємництво. В економічній літературі розрізняють дві моделі підприємництва: класичну та інноваційну. Першим теоретиком інновацій вважають Й. Шумпетера, який передбачав необхідність зміни способу виробництва шляхом впровадження винаходів, а більш загальному розумінні – використання нових технологій для виробництва нових товарів чи тих же самих, але новим методом, завдяки відкриттю нового джерела чи нового ринку готової пропозиції.

Інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) – підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти або продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 % його загального обсягу продукції і (або) послуг.

Інноваційна діяльність підприємства є комплексним процесом створення, використання і розповсюдження нововведень з метою отримання конкурентних переваг та збільшення прибутковості свого виробництва. В ринковій економіці інноваційна діяльність підприємств – один із найсуттєвіших вагомих чинників, які дозволяють підприємству посідати стійкі ринкові позиції і отримувати перевагу над конкурентами в тій галузі, яка є сферою комерційних інтересів даного підприємства.

За своїм характером і функціональним призначенням виділяють такі новинки і нововведення: технічні – нові продукти, технології, конструкційні і допоміжні матеріали, устаткування; організаційні – нові методи і форми організації всіх видів діяльності підприємств та їхніх інституціонально-добровільних об'єднань; економічні – методи господарського управління наукою, виробництвом та іншими сферами діяльності через реалізацію функцій прогнозування і планування, фінансування, ціноутворення, мотивації та оплати праці, оцінки результатів діяльності; соціальні – різні форми активізації людського чинника, включаючи нові форми професійної підготовки персоналу, стимулювання його творчої діяльності, створення комфортних умов життя та праці; юридичні – нові та трансформовані закони й різноманітні нормативно-правові документи (акти), що визначають і регулюють усі види діяльності підприємств і організацій, певних груп чи окремих фізичних осіб.

Сутність інноваційної стратегії підприємства полягає в тому, що ефективний розвиток підприємства пов'язаний з отриманням переваги над конкурентами і збільшенням прибутку не стільки за рахунок маніпуляції цінами, скільки шляхом постійного оновлення номенклатури виробів та розширення напрямів діяльності підприємства.

В ринковій економіці перевагу отримують ті підприємства, які швидко й активно освоюють нововведення. Це уможливорює їм розширити ринки збуту своєї продукції, завоювати нові сегменти ринку, а в разі освоєння принципово нових нововведень – тимчасово зайняти домінуюче положення на ринку нової продукції, що безпосередньо пов'язано з можливістю отримання підприємством значно більших прибутків, ніж інші підприємства.

Інноваційна підприємницька діяльність – це особливий процес організації господарювання, який оснований на постійному пошуку нових можливостей покращання техніко-технологічних факторів виробництва. Вона пов'язана з готовністю підприємницької структури (фізичної або юридичної особи) брати на себе весь ризик по здійсненню нового проекту або покращанню існуючого, а також виникаючу при цьому фінансову, моральну і соціальну відповідальність.

Успішно займатись інноваційною діяльністю можуть великі і малі підприємства. Звичайно, що основна частина інноваційного потенціалу зосереджено на великих підприємствах. Підвищення ефективності інноваційної діяльності забезпечує тісний взаємозв'язок у сфері великих і малих підприємств. Важливе значення розвитку інноваційного підприємництва належить венчурним підприємствам - невеликим мобільним підприємствам, що створюються з метою апробації і доведення до промислової реалізації «ризикових» інновацій. Суттєве значення для становлення інноваційного підприємництва має розвиток інноваційної інфраструктури – інкубатори, технопарки, технополіси, регіони науки і технології.

У загальному вигляді інноваційну підприємницьку діяльність можна визначити як суспільний технічний економічний процес, що призводить до створення кращих за своїми властивостями товарів (продукції, послуг) і технологій шляхом практичного використання нововведень.

Необхідність організації інноваційної підприємницької діяльності обумовлена: потребами підвищення техніко-технологічного рівня виробництва; збільшенням затрат і погіршенням економічних показників підприємств; швидким моральним старінням техніки і технології; визначаючою роллю науки і підвищення ефективності розробки і впровадження нової техніки; важливістю і економічною доцільністю посилення інтенсивних факторів розвитку виробництва, на основі використання досягнень науково-технічного прогресу у всіх сферах економічної діяльності; потребами істотного скорочення строків створення і освоєння нової техніки; важливістю розвитку масової творчості винахідників і раціоналізаторів та використання їх пропозицій.

На практиці виділяють три основних види інноваційної підприємницької діяльності: інноваційна діяльність в сфері техніко-технологічного забезпечення

виробництва; інноваційна діяльність в сфері збільшення виробництва, підвищення якості і здешевлення продукції; інноваційна діяльність в сфері соціальної політики.

Перший вид інноваційної підприємницької діяльності пов'язаний з процесом кількісного і якісного оновлення виробничого потенціалу, який направлений на підвищення продуктивності праці, економію енергоресурсів, сировини і матеріалів та відповідно на збільшення прибутків. Другий вид інноваційної підприємницької діяльності представляє собою процес якісного удосконалення продукції, її здешевлення, розширення асортименту, який направлено на повніше задоволення потреб населення. Третій вид інноваційної підприємницької діяльності, пов'язаний з розширенням і покращанням сфери послуг для населення, який направлений на створення нормативних умов для праці та відпочинку і відповідно на підвищення продуктивності праці.

Можна виділити три способи організації інноваційної діяльності: інноваційна діяльність на основі внутрішньої організації, коли інновація створюється і (або) освоюється всередині фірми її спеціалізованими підрозділами на базі планування і моніторингу їх взаємодії по інноваційному проекту; інноваційна діяльність на основі зовнішньої організації при допомозі контрактів, коли замовлення на створення і (або) освоєння інновації розміщується між сторонніми організаціями; інноваційна діяльність на основі зовнішньої організації за допомогою венчурів, коли фірма для реалізації інноваційного проекту засновує дочірні венчурні фірми, які залучають додаткові сторонні засоби (кошти).

Найчастіше використовується другий спосіб організації інноваційної діяльності – фірма розміщує замовлення на розробку новизни, а освоює їх власними силами. Відносна рідкісність використання першого способу пояснюється недостатнім потенціалом фірмової науки. В основі всіх видів інноваційної діяльності лежить створення і освоєння нових видів продукції (послуг), виготовлення, створення цінностей, благ та інших товарів.

В інноваційній діяльності важливо враховувати життєвий цикл нововведень – проміжок часу, коли нововведення проходить шлях від виникнення ідеї до його комерційного використання, коли спостерігається активний попит населення на дане нововведення, після чого відбувається перехід нововведення до розряду рядових виробів, процесів, продуктів. У цьому випадку організація, якщо вона і надалі хоче мати конкурентні переваги, обов'язково має своєчасно згорнути вже не ефективне нововведення (тобто, коли воно не має активного попиту споживачів) і розпочати впровадження нового нововведення. З впровадженням нового нововведення закінчується життєвий цикл попереднього.

Розвиток і поглиблення окреслених тенденцій в галузі організації виробничо-трудових процесів та функціонування господарського механізму необхідно вважати сучасними завданнями прискорення організаційного прогресу. При цьому пріоритетними мають бути заходи щодо раціоналізації організаційно-господарського управління і подальшого взаємоузгодженого розвитку суспільних форм організації

виробництва. Лише комплекс заходів такої спрямованості може забезпечити реалізацію наявних резервів прискорення і підвищення ефективності організаційного прогресу.

До груп технічних новин і нововведень, стосовно яких визначаються і оцінюються економічна та інші види ефективності, відносяться створення, виробництво та використання нових або модернізація (поліпшення експлуатаційних характеристик) існуючих засобів праці (машин, устаткування, будівель, споруд, передавальних пристроїв), предметів праці (сировини, матеріалів, палива, енергії) і споживання (продукції для безпосереднього задоволення потреб населення), технологічних процесів, включаючи ті з них, що містять винаходи і раціоналізаторські пропозиції.

Єдиним узагальнюючим показником економічної ефективності будь-якої групи технічних нововведень слугує економічний ефект, що характеризує абсолютну величину перевищення вартісної оцінки очікуваних (фактичних) результатів над сумарними витратами ресурсів за певний розрахунковий період. Залежно від кола вирішуваних завдань величина економічного ефекту може і повинна обчислюватись в одній з двох форм: народногосподарський (загальний ефект за умовами використання нововведень) і внутрішньогосподарський (ефект, одержуваний окремо розробником, виробником і споживачем технічних новин або нововведень).

Народногосподарський економічний ефект визначається шляхом зіставлення результатів за місцем застосування технічних нововведень і усіх витрат на розробку, виробництво і споживання; він віддзеркалює ефективність тієї або іншої групи технічних нововведень з позиції їх впливу на кінцеві показники розвитку економіки країни.

Внутрішньогосподарський (комерційний) економічний ефект, що обчислюється на окремих стадіях відтворювального циклу «наука – виробництво – експлуатація (споживання)», уможлиблює оцінювати ефективність певних технічних новин і нововведень з огляду на ринкові економічні інтереси окремих науково-дослідних (проектно-конструкторських) організацій, підприємств-продуцентів і підприємств-споживачів.

З огляду на особливості оцінки ефективності уся сукупність нових організаційних рішень можна умовно розподілити на дві групи: першу – організаційні нововведення, здійснення яких вимагає певних (нерідко істотних) додаткових одночасних витрат (капітальних вкладень); другу – ті з них, що не потребують додаткових інвестицій.

Визначення і оцінка економічної ефективності організаційних нововведень, що відносяться до першої групи (наприклад, організація нових спеціалізованих або комбінованих виробництв; концентрація виробництва на діючому підприємстві, яка спричинює необхідність його розширення, реконструкції або технічного переозброєння) здійснюються так же, як і нових технічних рішень. Разом з цим слід враховувати одну важливу обставину – до складу поточних витрат повинні включатись додатково транспортні витрати, а також втрати сировини (матеріалів) і готової продукції при їх транспортуванні і зберіганні.

Ефективність безвитратних нових організаційних рішень (зокрема запровадження бригадної або іншої прогресивної форми організації і оплати праці; удосконалення окремих елементів господарського механізму — організаційних структур управління, систем планування і фінансування; створення нових ринкових структур) визначають на основі обчислення переважно економії поточних витрат, обумовленої здійсненням таких нововведень. При цьому у кожному конкретному випадку необхідно точно окреслювати коло показників для оцінки ефективності тієї або іншої групи безвитратних організаційних рішень.

Отже, нові товари та послуги є результатом організації виробництва з широким використанням інновацій. Практика виробничої підприємницької діяльності у будь-якій формі включає в себе елементи інноваційного процесу. В сучасних умовах підвищується значення інноваційного підприємництва як процесу створення та комерційного використання техніко-технологічних нововведень. Для збереження економічного зростання за допомогою інноваційного підприємництва необхідно перейти від «інсайдерської» економіки, яку формують великі фінансово-промислові групи, до відкритої економіки, що характеризується верховенством права, законністю і прозорістю.

Література

1. Базиліук А.В., Коваленко С.О. Тіньова економіка в Україні /Науково-дослідний ін-т Мінекономіки України. — К., 1998. — 205 с.
2. Геєць В.М., Александрова В.П., Барановський О.І., Близнюк В.В.; Богдан І.В. Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання /Інститут економічного прогнозування НАН України / В.М. Геєць (ред.). — К.: Форт, 2000. - 422 с.
3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер с англ. под науч. ред. О.И.Шкаратана / М.Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
4. Реформування економіки України: стан та перспективи [Текст] : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 листопада 2010 р.) / [голова редкол. О. О. Єранкін]. - К. : МІБО КНЕУ, 2010. - 316 с.
5. Сюмар В. Про що мав би говорити Янукович, але говорив Обама // Українська правда. Електронний ресурс: <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/02/28/5968610/>
6. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А.А. Чухно. - К. : Логос, 2003. - 631 с.